

*Гурлева Тетяна Степанівна,
кандидатка психологічних наук,
старша наукова співробітниця лабораторії
консультативної психології і психотерапії,
Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, м. Київ*

МАЛЮНОК ТЕКСТУ – СПОСІБ САМОУСВІДОМЛЕННЯ СЕБЕ ЯК ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЧИТАЧА

В статті акцентується на актуальності підвищення суб'єктної активності громадянина-читача медіатекстів у протистоянні деструктивним впливам інформаційного простору. Представлено результати оригінальної проєктивної малюнкової методики, яка демонструє свідоме ставлення сучасного громадянина до медіатекстів, виявляє і стверджує самоусвідомлення ним себе як відповідального читача.

Ключові слова: читач, самоусвідомлення, медіа, малюнкова методика, маніпулятивний текст, діалогічний текст, суб'єкт читання, творчість, психологічна допомога.

В часи інтенсифікації інформаційного шуму, засилля дезінформації і медіаманіпуляцій, перед психологічною наукою постає завдання запропонувати громадянам засоби захисту від загрозової, шкідливої для їх психологічного здоров'я інформації, яку поширюють певні канали. Важливою бачиться активізація внутрішніх, суб'єктних властивостей людини з метою підвищення мотивації відфільтрувати інформацію, опиратися маніпулятивним впливам, зберігати цілісність власної особистості. Це – питання розуміння тексту (зокрема медіатексту), свідомого його сприйняття і критичного ставлення до друкованих і електронних повідомлень, усвідомлення себе суб'єктом читання.

Психологічний підхід тлумачить текст, зауважує Н.В. Чепелева, як модель взаємодії автора і реципієнта, розглядає його як перетворену форму реальної міжособистісної взаємодії автора і реципієнта, діалог двох суб'єктів стосовно тих чи інших проблем. Вчена вважає, що комунікативний намір, задум автора тексту, структура його думок знаходить своє відображення у зовнішній структурі повідомлення, виявляє спрямованість твору на читача, тобто діалогічність. За І.В. Скрипник, в комунікативній системі “текст – читач” текст виступає не просто як мовна одиниця, а як продукт активності особистості, особливої

комунікативно-пізнавальної діяльності з організації та сприймання смислової інформації, як одиниця спілкування (Чепелева, 2015).

Зіставлення різних точок зору, смислових позицій, яке притаманне діалогічному тексту, має на меті стимулювати виникнення нового знання, ставлення, оцінки у людини, що його сприймає. Таким чином, «характерним для діалогічного тексту є намагання залучити реципієнта до спільного з автором пошуку істини, розв'язання певних теоретичних або практичних проблем. Недіалогічний текст – це лише виклад готового результату, він не стимулює розумової й комунікативної активності. Стосовно діяльності читання, це ті якості читача, які дозволяють йому успішно здійснювати діалог з текстом. «Сюди відносяться перш за все установка на діалог з автором твору, вміння вступити у взаємодію з ним.

Читання є одним з найрозповсюдженіших видів отримання інформації. Від його якості значною мірою залежить ступінь засвоєння людиною нової інформації, через читання реалізується широкий спектр освітніх та виховних впливів на особистість. Загалом культура читання є, зазначає вчена, невід'ємною складовою загальної культури особистості, психології розуміння та психологічної теорії тексту, а й усвідомленню значення читання як невід'ємної складової розвитку особистості, її самоосвітньої діяльності та творення себе як автора власного життя, власної долі (Чепелева, 2015).

Діалогічно орієнтований автор текстового матеріалу вибудовує свій матеріал, спираючись на цінності і смисли, які сприятимуть розвитку думки читача, формуванню його власного авторства. Читач, зі свого боку, свідомо чи несвідомо розпізнає діалог чи маніпуляцію, щире чи нещире ставлення до себе, що викликає те або інше ставлення людини до тексту, який вона читає. Психолог може допомогти людині в усвідомленні себе активним, відповідальним читачем, який може творчо поставитись до самого тексту і до себе як читача.

Мета статті – показати здатність читача медіатекстів розрізняти діалогічний і маніпулятивний текст, визначати власне ставлення до нього, що впливає на самоусвідомлення себе як відповідального, критичного читача. Нами

використовувалась оригінальна малюнка методика «Діалогічний і маніпулятивний текст зі ЗМІ: моє ставлення» (Гурлева, 2020). На сьогодні в опитуванні брали участь 80 респондентів від 18 до 90 років, які є активними користувачами Інтернет-видань і друкованих засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу. За даними опитування, респонденти у більшості своїй не замислювались над тим, як саме можуть вплинути на них маніпулятивні тексти. Подібну думку опитані висловлювали щодо особливостей впливу на свою свідомість і поведінку діалогічного тексту. Сама ситуація опитування на цю тему стала для багатьох певним «відкриттям для себе впливу медіатексту». Запропонована методика спочатку викликала здивування («а як малювати?», «якщо я не вмію...»), далі людина зосереджувалась і зображала так своє ставлення, як вона відчуває і розуміє, часто розуміння приходило у процесі самого малювання. Респонденту було цікаво відчувати себе творцем того, що раніше ніяк не можна було пояснити (це було видно по цікавості до малювання, поясненню особливих деталей зображення того чи іншого тексту).

Сократ вважав «рефлексію важливішим засобом самопізнання людини і основою її духовного самовдосконалення (Яценко, 2020). В працях Л.С. Виготського, Е. Ейдеміллер, О.Л. Венгера, З.Ю. Крижановської, Л.О. Подкоритової, Р.Б. Хайкіна та ін. малюнок розглядається як засіб самоусвідомлення. Малюнок дозволяє «розуміти, що говорить йому обстежуваний» (Венгер, 2003).

У ході опитування ми дізнавались про те, як вимальовується (розкривається) ставлення людини до діалогічного і маніпулятивного тексту і за якими ознаками їх можна вирізнити, на що саме звертати увагу при ознайомленні з медіатекстами.

Наприклад, на Рис. 1 дівчина 18-ти років зобразила діалогічний текст, який сприймається як «дружня, комфортна і цікава розмова між автором книги та читачем, коли хочеться зайнятися своїм життям, саморозвитком». Колір малюнка означає «дружній радісний настрій». Через діалогічний текст, вважає респондентка, можна отримати знання, конкретні вказівки і поради.

Рис 1. Малюнок діалогічного тексту.

На Рис. 2 – маніпулятивний текст, який асоціюється з «несвободою, коли

Рис 2. Малюнок маніпулятивного тексту.

тобі нав'язуються певні думки», відчувається «спонукання до радикальних дій». Різні кольори означають різноманітність виборів та варіантів розвитку подій, чорний колір – лише один шлях. Викликає переживання та підриває упевненість в своїх думках та діях». Через маніпулятивний текст, вважає дівчина, можна отримати лише конкретні вказівки.

Цікавість до процесу малювання тексту допомагає респондентам розкрити, «роздивитися», виділити ознаки діалогічного і маніпулятивного тексту, а значить ставати більш готовими до протидії деструктивним медіавпливам.

Важливим вважаємо те, що малюнок може певною мірою допомогти людині по-новому, по-своєму, творчо глянути на те або інше явище, звільнити психіку від зовнішніх нашарувань. Адже, зауважує Т.М. Яценко, «психіка знає усе, не знає лише «Я» (свідомість)», тому в діалозі (П↔Р) відбувається «пожвавлення» презентанта, завдячуючи емотивному його наповненню» (Яценко, 2020). Ставлення респондентів до різних видів тексту встановлювалось нами під час бесіди з психологом. Причому малюнки – це «зручний привід для того, аби невимушено зав'язати клінічну бесіду» (Венгер, 2003).

Висновки. Робота психолога з клієнтом, яка включає малюнкову методику, може вплинути на розуміння людиною діалогічних чи маніпулятивних властивостей тексту, на здатність прислухатися до себе, берегти й активізувати власний досвід для становлення і утвердження свідомої позиції читача, який відповідально і критично споживає інформацію, готовий і вміє протистояти деструктивному впливу на власну психіку і поведінку сучасних медіа.

Список літератури:

Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство. Москва: ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003. 160 с.

Гурлева Т.С. Малюнка методика вивчення ставлення читача до медіатекстів: обриси і перспективи вдосконалення. Психологічний часопис, Том 6, № 9, 2020. С. 118-131. URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1067/660>

Чепелєва Н.В. Текст і читач: посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. 124 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10285/1/text_i_chitach.pdf

Яценко Т. С. Методологические и практические проблемы глубинного познания психики. Психологічні координати розвитку особистості : реалії і перспективи : збірник наук. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (27-28 квітня 2020 р., м. Полтава). Полтава, 2020. С. 197-235. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15130/1/58.pdf>